

3-15-AASTASE LAPSE ABIVAJADUSE HINDAMISE TÖÖVAHEND

Sissejuhatus

Lapse abivajaduse hindamise töövahendi eesmärgiks on abistada lastekaitsetöötajat või lapsega töötavat isikut (edaspidi töötaja) 3-15-aastaste erivajadustega laste esmase abivajaduse teostamisel. Kohaliku omavalitsuse üksus peab kümne päeva möödumisel abivajavast lapsest teada saamisest tegema otsuse juhtumikorralduse algatamiseks või algatamata jätmiseks või juhtumi edastamiseks pädevale ametiisikule¹. Käesolev töövahend aitab seda kohustust täita ning võimaldab kaardistada millistes heaolu valdkondades esineb lapsel probleeme ja millisel määral. Saadud informatsiooni põhjal on võimalik otsustada milliseid meetmeid lapsele ja perele rakendada ning milliseid osapooli (nt perearst, Rajaleidja keskuse või rehabilitatsioonimeeskonna spetsialistid) on veel vaja kaasata, et toetada lapse ja tema pere toimetulekut. Lapsele abi osutamisel tuleb rakendada võrgustikutööd, järgides juhtumikorralduse põhimõtteid sotsiaalhoolekande seaduses sätestatud korras. Juhtumikorralduse võib algatamata jätta ainult juhul, kui lapse abivajadus on võimalik rahuldada ühekordse meetmega.

Kui selgub, et laps vajab pikaajalist tuge, mis hõlmab ka vajadust koordineerida mitme organisatsiooni koostööd abi andmisel, siis tuleb kohalikul omavalitsusel määrata lapse ja pere jaoks töötaja, kes aitab korraldada eri osapoolte vahelist koostööd. Käesolev töövahend abistab töötajat, et välja selgitada, millistes valdkondades laps tuge vajab ning kes on need erinevad osapooled, kelle tuge laps vajab.

Juhises kasutatud suunavad küsimused on osaliselt võetud lapse heaolu hindamise käsiraamatust ning Goodman'i poolt arendatud tugevuste ja raskuste küsimustikust (ingl k the Strengths and Difficulties Questionnaire e SDQ). Lisaks on töövahendi koostamisel aluseks võetud KELAs (Soome Sotsiaalkindlustusamet) kasutusel olev töövahend.

Töövahend koosneb kahest osast:

- 1) Üldandmed lapse ja leibkonna, elukoha, hariduse, tervise, puude olemasolu kohta.
- 2) Hinnatavad heaoluvaldkonnad. Töövahendiga hinnatakse lapse toimetulekut ja toetusvajadust viies heaoluvaldkonnas:
 - Tervis
 - Elutingimused
 - Peresisesed- ja välised suhted
 - Igapäevaelu toimingud
 - Haridus

Hindamiseks alusmaterjali kogumine

Enne intervjuerimist kogutakse kokku ja vaadatakse üle kogu informatsioon, mis on lapse kohta töötajale kättesaadav erinevatest andmebaasidest.

- 1) Eesti rahvastikuregistrist on õigus saada isiku üld- ja elukohaandmed, vanema hooldusõiguse, eestkoste ja seoste andmed. Esitlusinfona on õigus saada dokumentide andmeid;
- 2) Sotsiaalkaitse infosüsteemist (SKAIS) on õigus saada puudeandmed, makstavate toetuste ja hüvitiste andmed. Esitlusinfona on õigus saada rehabilitatsiooniplaani olemasolu andmeid;
- 3) Ravikindlustuse andmekogust on õigus saada esitlusinfona isiku ravikindlustatuse andmeid ja perearsti kontaktandmeid;
- 4) Eesti hariduse infosüsteemist (EHIS) on õigus saada lapse hariduse, õppimise ja õpilaskodu kasutamise andmed. Esitlusinfona on õigus saada koolikohustuse mittetäitmise, osutatavate

¹ Lasteks § 29 lõige 3

tugiteenuste ja makstavate stipendiumide andmeid.

Kui andmepäringutest selgub, et lapsel on riiklikes süsteemides läbi viidud hindamisi (nt rehabilitatsiooniplaan, puude olemasolu hindamine), siis tuleb läbiviidud hindamiste materjalidega kindlasti tutvuda (küsi neid lapsevanemalt) ning kasutada seal juba olemas olevat infot toetusvajaduse hindamise läbiviimisel, täiendades seda lapselt, vanemalt ja/või tema lähedaselt ning teistelt seotud osapooltelt (nt haridusasutuselt, perearstilt), saadava hetkeolukorra informatsiooniga. Seotud osapooltelt küsitakse vaid seda infot, mida ei ole võimalik saada juba olemasolevatest andmetest.

Juhised hindamisinstrumendi kasutamiseks

Üldandmed lapse ja leibkonna kohta

Üldandmed lapse ja leibkonna kohta on peamiselt kättesaadavad erinevatest registritest ning enne lapse ja perega kohtumist tuleb info kokku koguda. Kohtumisel on võimalik täpsustada, kas registritest saadud andmed on ajakohased.

Lapse ja pere kohta üldandmeid kogudes on vastuste sisestamiseks kolm erinevat võimalust:

- Punktid, kus märkida ristiga lapse kohta käiv info.

Näiteks leibkonna koosseisu juures tuleb ristiga märkida kõik isikud, kes lapse leibkonda kuuluvad. Kommentaari lahtrisse saab lisada lühidalt vabas vormis täiendavat infot.

- Punktid, kus on vaja anda üks vastus, mille saab valida rippmenüüst. Teatud vastusevariantide puhul ilmub järgmisele reale täpsustuse lisamise koht.

Näiteks elukoha liigi saab valida rippmenüüst. Kui olemasolevatest variantidest ei sobi ükski, siis on võimalik valida „muu“ ning sellisel juhul ilmub järgmisele reale „palun täpsustage“ väli. Sellisel juhul on töötajal võimalik vabas vormis ise elukoha liik kirjutada.

Jällegi on võimalik kommentaari lahtrisse lisada lühidalt vabas vormis täiendavat infot.

- Punktid, kus on võimalik vastus kirjutada vabas vormis.

Näiteks leibkonna suuruse juures tuleb kirjutada mitmest inimesest leibkond koosneb ning mitu täiskasvanut ja mitu last on.

Üldandmed- nimi, isikukood (töövahend lisab ise lapse vanuse, kui isikukood märkida), sugu, peamine suhtluskeel. Kui lapse peamine suhtluskeel ei ole eesti keel ning tal on olemas tõlk, siis lisada see info koos tõlgi kontaktidega kommentaaride lahtrisse.

Elukoht- märkida lapse registreeritud elukoht. Kui lapse tegelik viibimiskoht erineb registreeritud elukohast, siis täita ka tegeliku viibimiskoha väljad. Tegelik viibimiskoht tuleb täita ka sellisel juhul, kui laps viibib suurema osa enda vabast ajast kuskil mujal (nt on esmaspäevast kuni reedeni õpilaskodus, on ajutiselt turvakodus, lühiajaliselt asendushooldusteenusel).

Lapse leibkond- hõlmab infot leibkonna suuruse, liikmete sotsiaalse seisundi ning leibkonna koosseisu kohta. **Leibkonna suuruse** juures märkida nii täisealised kui ka alaealised ühises eluruumis elavad inimesed, kes jagavad toidu- ja raharessursse. **Leibkonnaliikmete sotsiaalse** seisundi juures kirjutada numbritena, kui palju on leibkonnas järgmiste sotsiaalsete seisunditega isikuid.

Tööga hõivatud – isik, kes on palgatööl, töötab tasu eest pereettevõttes, on FIE või ettevõtte omanik.

Töötu – isik, kes on Eesti Töötukassas registreeritud töötuna.

Õppiv – (üli)õpilane.

Pensionär – isik, kes saab vanaduspensioni.

Lapsehoolduspuhkusel – isik, kes on rasedus-, sünnitus- või lapsehoolduspuhkusel.

Lapse seaduslik esindaja - info lapse peamise seadusliku esindaja ning kontaktisiku kohta.

Töövahend võimaldab lisada andmed peamise seadusliku esindaja kohta. Kui lapsel on kaks seaduslikku esindajat või olemas mõlemad vanemad, siis lisada teise vanema kontaktid kommentaari lahtrisse.

Kontaktisiku andmed märkida ainult siis, kui seaduslik esindaja ei ole peamine kontaktisik.

Haridus - info, kas laps on kodune, käib lasteaias, lastehoius, koolis, on tervislikel põhjustel koduõppel või vanema soovil koduõppel. Kuna lapsehoiuteenus on sotsiaalteenus, siis selle kohta ei ole võimalik andmeid EHISest saada. Ehk, kui eelkooliealine laps ei ole kandud haridusasutuse nimekirja, tuleks vanemalt küsida, kas ta käib hoius.

Tervislikel põhjustel koduõppel on õpilane, kelle tervises seisund ei võimalda tal kooli päevakavas ettenähtud õppes osaleda ning kooliväline nõustamismeeskond on andud soovitusel rakendada tervislikel põhjustel koduõpet. Vanema soovil koduõppel on laps, kelle vanem on soovinud põhiharidust omandava õpilase õppetööd iseseisvalt korraldada ning selle kohta on vanema taotlusel teinud otsuse kooli õppenõukogu.

Kui laps ei ole kodune, siis lisada andmed isiku kohta, kellega haridusasutusest ühendust võtta lapsega seotud küsimustes.

Tervis - perearsti kontaktid

Heaoluvaldkondade kohta hinnangu andmine

Iga hinnatav heaoluvaldkond jaguneb omakorda alavaldkondadeks, kus on vähemalt üks küsimus, millega hinnatakse toetusvajaduse astet. Õige vastusevariandi leidmiseks on juhisesse lisatud toetavad küsimused. Kommentaaride lahtrisse saab lühidalt lisada faktilist infot, mis saadi erinevatest allikatest ning võeti vastusevariandi valimisel arvesse. Juhises on alavaldkondade lõpus järeldused, mis annavad suuna järgmiste sammude osas. Peale rippmenüüst vastusevariandi valimist arvutab töövahend ise iga valdkonna punktid kokku.

SISSEJUHATUS

➤ **Millist abi ja hoolitust vajab laps rohkem kui mõni teine temavanune laps?**

Sissejuhatav küsimus keskendub sellele:

- miks on laps ja pere juhtumikorraldaja juurde sattunud?
- millistes valdkondades on lapse kontaktisiku arvates lapsel suurim abivajadus?

Küsimusele vastatakse vabas vormis, laps või lapse vanem kirjeldab probleemi/probleeme.

TERVIS

Üldinfo hõlmab endas lapse haigusi ning terviseseprobleeme. Nende kohta küsida nii perelt kui ka perearstilt. Kui tulevad erinevad vastused, siis tuleb edasi uurida, miks see nii on ning milline on lapse tegelik tervises seisund.

➤ **Milline on lapse tervis üldiselt?**

Silmas peetakse tervist üldiselt, mitte aga tervises seisundit käesoleval hetkel või ajutiste terviseprobleemide esinemist. Kui laps on hetkel (ajutiselt) haige, siis tuleks vajaduse korral paluda anda vastajal hinnang lapse tervisele üldisemalt, mitte praeguse seisundi järgi. Selle küsimusega saab teada, milliseks laps ise subjektiivselt oma tervises seisundit hindab või

lapsevanem/hooldaja subjektiivselt lapse terviseseisundit hindab. Oluline on, et töötaja oma hoiakuga vastamist kuidagi ei mõjutaks. Näiteks võib puudega laps oma terviseseisundit väga heaks hinnata.

➤ **Kas lapsel on püsiv haigus või terviseproleem?**

Küsimuse eesmärgiks on teada saada, kas lapsel on olulisi pikaajalisi tervisehäireid, lähtudes lapse enese ning lapsevanema või hooldaja hinnangust. Reeglina tähendab see krooniliste haiguste esinemist, mille puhul on tegemist püsiva haigusseisundiga, mis vajab pikka aega jälgimist, uurimist või ravi. Siinkohal on tegemist üldküsimusega ning arvesse lähevad mitte üksnes diagnoositud haigusseisundeid, vaid ka muud halva terviseiga seotud probleemid.

➤ **Kas lapse ravivajadus on viimase 12 kuu jooksul suurenenud?**

Küsimusega mõõdetakse muutust lapse terviseseisundis. Vastamisel tuleb võrrelda viimase 12 kuu olukorda varasema ajaga. Ravivajaduse all mõeldakse nii perearstide külastusi, eriarstiabi kasutamist, haigla- või päevaravil viibimist, kasutatavate ravimite dooside muutust.

Juhul, kui laps käib regulaarselt arsti juures ja saab ravi ning selles ei ole toimunud muutusi, on vastus „ei“.

➤ **Kas laps kasutab abivahendeid?**

Kui jah, siis milliseid?

Millistes olukordades ja kui sageli?

Kas lapsele on ette nähtud abivahend, mida ta ei kasuta? Kui jah, siis mis põhjusel?

LIIKUMINE

➤ **Kas laps suudab iseseisvalt või abivahendiga püsti tõusta ja liikuda siseruumides?**

Tegemist on küsimusega lapse funktsionaalse võimekuse kohta. Abivahendite all on mõeldud liikumist abistavaid vahendeid.

Vastusevariandid:

Jah- Laps suudab iseseisvalt või abivahendiga püsti tõusta ja liikuda siseruumides ilma raskusteta.

Mõningal määral- Laps suudab küll iseseisvalt või abivahendiga püsti tõusta ja liikuda siseruumides, aga esineb raskusi.

Kirjeldus, milles seisneb raskus lisada kommentaaride lahtrisse. Näiteks lapse liikumine on kohmakas ja/või tal on tasakaalu hoidmisega raskusi.

Ei- Laps ei suuda iseseisvalt ega ka abivahendiga püsti tõusta ja siseruumides liikuda. Kirjeldus, milles seisnevad raskused lisada kommentaaride lahtrisse.

➤ **Kas laps suudab käia iseseisvalt või abivahendiga 500 meetrit välitingimustes?**

Välitingimused tähendab liikumist tänaval, pargis, metsarajal jne. Abivahendite all on mõeldud liikumist abistavaid vahendeid. Tegemist on küsimusega lapse funktsionaalse võimekuse kohta.

Vastusevariandid:

Jah- Laps suudab ilma raskusteta liikuda välitingimustes. 500 meetri läbimisel ei väsi ta ära.

Mõningal määral- Laps suudab käia iseseisvalt või abivahendiga, kuid tal esineb mõningaid raskusi või tal on vaja abi/järelevalvet liikudes.

Näiteks, laps suudab käia tasasel tänaval, kuid ebatasasel pinnal (metsarajal) liikumisega on tal tasakaaluprobleemide tõttu raskusi. Sellisel juhul kirjutada kommentaari lahtrisse "on raskusi

ebatasasel pinnal tasakaalu hoidmisega".

Ei- Laps ei suuda iseseisvalt ega ka abivahendiga liikuda välitingimustes.

MEELELUNDKONNA FUNKTSIOONID

➤ **Kas lapsel on probleeme kuulmisega?**

Küsimusega hinnatakse lapse kuulmisfunktsiooni.

➤ **Kas lapsel on probleeme nägemisega?**

Küsimusega hinnatakse lapse nägemisfunktsiooni.

➤ **Kas lapsel on vaja abi sotsiaalses suhtlemises?**

Näiteks eneseväljenduses, mängides, suhtlemisel teiste laste või täiskasvanutega.

Küsimusega hinnatakse lapse suhtlemisoskusi. "Jah" puhul täpsustage, milles abivajadus seisneb.

➤ **Kas laps suudab oma soove väljendada?**

Kas laps kasutab enda soovide ja vajaduste väljendamiseks kõne, viitamist, häälightsusi, mõnda abivahendit?

Vastusevariandid:

Jah- Laps kasutab enda soovide väljendamiseks kõne.

Mõningal määral- Laps suudab enda soovid arusaadavaks teha abivahendiga, viidates või häälightsusi kasutades

Ei- Laps ei suuda enda soove väljendada.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Kui selgub, et lapse kuulmise või nägemisega esineb probleeme, siis tuleb võtta ühendust perearstiga, kes suunab lapse eriarsti vastuvõtule. Kui selgub, et lapse kõnega on probleeme ning logopeed ei ole läbi viinud kõne arengu hindamist, siis võtta logopeediga ühendust.

TERVIST KAHJUSTAV KÄITUMINE

➤ **Mõelge viimase 6 kuu peale. Kui sageli on lapsel olnud raskusi oma tunnete ja emotsioonidega toimetulemisega?**

Küsimusega hinnatakse lapse emotsionaalset seisundit. Seisundi hindamisel on oluline ajavahemik, et välistada juhuslikud seisundimuutused. Küsimusega ei hinnata ühekordseid juhtumeid, vaid pikemat aega kestvat olukorda.

Märksõnad: rõõmus, rahul, unehäire, kurb, hirmunud.

Vastusevariandid:

Üldse mitte või väga harva

Mõnikord- teatud hetkedel esineb kurvameelsust või väsimust.

Sageli- tegemist on pikaajalise tundega. Näiteks kurvameelsus, mis on kestnud püsivalt kaks nädalat. Sellisel juhul võtta ühendust perearstiga.

➤ **Kas laps suitsetab, tarvitab alkoholi, narkootikume või teisi psühhotroopseid aineid või**

on kujunenud välja sõltuvusprobleem?

Mõelge viimase nelja nädala peale:

- Kas sellel ajal laps suitsetas? Kui jah, siis kui sageli?
- Kas sellel ajal laps tarbis alkoholi? Kui jah, siis kui sageli?
- Kas sellel ajal laps tarbis narkootikume või teisi psühhotroopseid aineid? Kui jah, siis kui sageli?
- Kas laps suudaks ilma meditsiinilise abita loobuda tarvitamisest? Kui ei suuda, siis võib esineda sõltuvushäire.

Vastusevariandid:

Ei- Laps ei ole viimase nelja nädala jooksul suitsetanud, tarvitanud alkoholi, narkootikume ega teisi psühhotroopseid aineid ning sõltuvusprobleeme ei ole välja kujunenud.

Mõningal määral- Laps on viimase nelja nädala jooksul 1-3 korda suitsetanud, tarvitanud alkoholi, narkootikume või teisi psühhotroopseid aineid.

Jah- Laps on viimase nelja nädala jooksul igal nädalal suitsetanud, tarvitanud alkoholi, narkootikume või teisi psühhotroopseid aineid. On kahtlus, et tekkinud on sõltuvusprobleemid.

➤ Kas lapsel esineb käitumist, mis ohustab või võib ohustada tema enda ja/või teiste turvalisust?

Küsimusega hinnatakse, kas lapse käitumine võib teda või teda ümbritsevaid inimesi ohustada. Näiteks ülemäärane riskeerimine ja õnnetustesse sattumine, mingil moel enda või teiste tervist kahjustav käitumine (välja arvatud eelmises küsimuses küsitud tervist kahjustava käitumise valdkonnad). Küsimus on üldine ning ei viita mingile kindlale ajaperioodile, millal käitumine esineb.

Märksõnad: löikumine, vihadus, vägivaldsus, antisotsiaalne käitumine.

Vastusevariandid:

Ei- Laps ei käitu ennast või teda ümbritsevaid inimesi ohustavalt.

Mõningal määral- Lapsel esineb aeg-ajalt käitumist, mis ohustab mõningal määral teda ennast või teisi inimesi.

Jah- Laps käitub sageli ennast või teisi ohustavalt ning seab end järjepidevalt ohtu või kahjustab olulisel määral teda ümbritsevaid inimesi.

Vastuste „mõningal määral“ ja „jah“ puhul täpsustage palun, milline on lapse käitumine.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Sagedasti on lapse riskikäitumine seotud peresiseste probleemidega. Eelnevalt oleks vaja leida võimalusi pakkuda abi perele, muuta peresüsteemi ning suhteid. Oluline mõista, et lapse käitumine peegeldab alati probleeme peresüsteemis, seda ka erivajadustega laste puhul, kus erivajadus võib võimendada koduse olukorra ebastabiilsuse tõttu.

Kui laps tarvitab tubakatooteid, alkoholi või narkootikume, aga suudaks ilma meditsiinilise abita loobuda, siis selleks on kohalikele omavalitsustele ning koolidele mõeldud erinevad sekkumismeetodid (nt erinevad loengud, vaba aja parem sisustamine, mingi programm). Nõu

küsida Tervise Arengu Instituudist (edaspidi TAI).

Kui on sõltuvuse kahtlus, siis võtta ühendust perearstiga või pöörduda samuti TAI poole, kes pakub noorte pikaajalist rehabilitatsiooniteenust sõltlastele.

11-18-aastastele suure ja mitmekülgse abivajadusega lastele ja noortele ning nende peredele on mõeldud mitmedimensioonilise pereteraapia (MDFT) programm. Lisainfo: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/mitmedimensiooniline-pereteraapia-mdft>

Kui lapse käitumine ohustab tõsiselt lapse enda elu, tervist ja arengut või teiste isikute elu või tervist ning mingil muul moel ei ole võimalik teda aidata, siis viimase abinõuna on mõeldud kinnise lasteasutuse teenus. Sellel teenusel piiratakse abivajava lapse liikumisvabadust, mistõttu on võimalik last teenusele suunata ainult kohtu nõusolekul. Lisainfo: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-pered/lastekaitse/kinnise-lasteasutuse-teenus>

KOGU VALDKONNA JÄRELDUSED

Punktid 0-2 – lapse tervise seisund on hea ja tal ei esine tervist kahjustavat käitumist. Juhul, kui just üks tervise valdkonna küsimustest pole vastuseks saanud 2. Kui ühe küsimuse vastus on 2, on tegemist mõõdukate probleemidega.

Punktid 3-6 – mõõdukad probleemid tervise ja/või tervist kahjustava käitumisega (kui just üks küsimustest pole vastuseks saanud 2 punkti). Kui lapsel esineb:

- **terviseprobleeme** (pikaajaline terviseprobleem või probleemid liikumise või meeleelundkonna funktsioonidega), **kuid teistes valdkondades probleeme ei ole**, on vajalik suunata laps perearsti vastuvõtule eriarstiabi saamiseks.
- **vaid tervist kahjustavat käitumist ja muid terviseprobleeme ei ole**, on vajalik edasine koostöö spetsialistidega vastavalt lapse käitumise viisile, et välja selgitada selle põhjused. Vajalik võib olla meeskondlik hindamine.
- **tervist kahjustavat käitumist ja/või terviseprobleeme** (pikaajaline terviseprobleem või probleemid liikumise või meeleelundkonna funktsioonidega) **ja probleeme teistes valdkondades** (elutingimused, igapäevaelu toimingud, haridus), on vajalik lapse meeskondlik hindamine;
- Juhul, kui ühe küsimuse vastus on 2, on tegemist tõsiste probleemidega.

Punktid 7 ja rohkem - tõsised probleemid tervise ja/või tervist kahjustava käitumisega.

Terviseprobleemid on kompleksed ja vajavad meeskondlikku hindamist lapse ja pere toetusvajaduse väljaselgitamiseks.

ELUTINGIMUSED

ELURUUM

- **Kas eluase vastab lapse vajadusele?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Missugused on pesemise ja tualettruumi kasutamise võimalused ja kas ning kuidas (iseseisvalt, abivahendiga, teise inimese abiga) laps saab neid kasutada?

- Kas eluruum vastab seaduses sätestatud normile: <https://www.riigiteataja.ee/akt/846015?leiaKehtiv> Kui ei vasta normile saab kaaluda munitsipaal/sotsiaal eluruumi pakkumist.
- Kas lapsel on piisavalt ruumi magamiseks, õppimiseks, mängimiseks, liikumiseks, eraldumiseks jm?
- Kas eluaseme ruumid sobivad lapsele või vajavad kohandamist (kõik vajalikud seadmed ja vahendid mahuvad ruumi)?
- Kas eluruumide seisukord vastab lapse vajadustele sh puhtus, võimalikud allergeenid, lemmikloomad jm.
- Kas eluruumi on juba kohandatud mõne leibkonnaliikme tervises seisundiga seotud erivajadusi arvestades (käetoed, kaldtee vms)?

Vastusevariandid:

Jah- Eluase vastab lapse vajadustele. See on puhas, olemas on lapse vajadustele vastavad pesemise ning tualettruumi kasutamise võimalused. Lapsel on oma voodi, koht õppimiseks, piisavalt ruumi liikumiseks ning omaette olemiseks. Kohandused, mida laps vajab on olemas või juba teostatud.

Mõningal määral- Eluasemega esineb teatud puudusi, kuid olukorda on võimalik parandada väiksemamahuliste kodukohanduste teostamisega.

Näited:

Uksepakkude eemaldamine, käsitoe paigaldamine, eluruumide korrastamine (liiga palju asju ja mööblit, mis takistavad ruumides liikumist), ruumi sisustuse või ruumide ümberpaigutamine, rennide paigaldamine (ratastooli või käruga liikumiseks astmetel) jm.

Vanni kasutamine on raskendatud, kuna laps ei saa iseseisvalt seal ennast pesta.

Ei- hetkel kasutusel olev eluruum ei vasta lapse vajadustele või on vajalik teostada suuremahulised kodukohandused.

Näited:

Puudub ligipääs pesemise ja/või tualettruumile (nt kuivkäimla asub õues, ühiskasutatavas koridoris, teisel korrusel või on raskesti ligipääsetav, lapsel pole turvaline või võimalik seda iseseisvalt kasutada jm).

Kui liikumispuudega lapse eluruum asub kortermajas, kus puudub võimalus iseseisvalt koju pääseda.

ALAVALDKONNA JÄRLDUSED:

Kui eluruumi ei ole võimalik kohandada, sh üüripind, kus omanik ei anna selleks nõusolekut, siis aidata perel otsida uus eluruum, mis vastab lapse vajadustele või kus on võimalik lapsele vajalikke kohandusi teostada.

Sotsiaalkindlustusamet on koostanud kohaliku omavalitsuse spetsialistile keskkonna kohandamise abimaterjali, mida saab võtta aluseks, kui kasutusel olev eluruum ei vasta lapse vajadustele, aga seda on võimalik kohandada:

https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Abivahendid/Kohandamine/keskkonna_kohandamise_abimaterjal_kohaliku_omavalitsuse_spetsialistidele.pdf

ELUKESKKOND

- **Kas elukeskkond vastab lapse vajadustele?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas lapsel on turvaline (valgustatus, liiklusohutus jm) vahetus keskkonnas/ kogukonnas

liikuda/viibida?

- Kuidas on tagatud laste järelevalve (lapsehoid, pikapäevarühm, päevakeskus jm), kui vanemad töötavad või õpivad?
- Kas lapse vahetus keskkonnas (naabruskond) on vabaaja veetmise võimalused (koduaed, mänguväljak, huvitegevus jm)? Kas lapsel on võimalik/tahab kasutada olemasolevaid võimalusi?
- Kas on olemas vajalikud tugiteenused ja milline on ligipääs teenustele (tervishoiu-, sotsiaal- ja haridusteenused)?

Vastusevariandid:

Jah- Lapsel on elukeskkonnas liikuda/viibida turvaline. Lapsele on tagatud järelevalve, kui vanemad on hõivatud muude tegevustega. Vabaaja veetmise võimalused on olemas ning lapsel on võimalik neid kasutada. Toetavate teenuste tagamiseks on eeldused olemas (haridusasutuses on tugispetsialistid, rehabilitatsiooni teenused on kättesaadavad).

Mõningal määral- Elukeskkond on turvaline aga laps vajab lisaabi/lisatuge (sõidutee ületamisel, orienteerumisel jm) või keskkonna kohandamist (sobivad äärekivid jm). Puuduvad lapse erivajadustele sobivad vabaaja veetmise võimalused, tugiteenused, järelevalve võimalused või laps ei saa neid erinevatel põhjustel kasutada.

Ei- lapse elukeskkond on ebaturvaline, puuduvad vabaaja veetmise võimalused, puuduvad tugiteenused või teenuste tagamine on keeruline.

Näide:

Laps vajab pidevat järelevalvet, meditsiiniliste toimingute sooritamist ja hooldustoimingute teostamist aga laps ei saa vajalikke teenuseid (teenused, sh paindlikud teenused puuduvad või on kaugel).

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Kohandada elukeskkonda vastavalt erivajadustega laste vajadustele - valgustada tänavad ja mänguväljakud, parendada liiklemisvõimalusi jm. Arendada välja vajalikud teenused – luua lastele hoiuvõimalused huvitegevus (<https://www.rahandusministeerium.ee/et/kov/finantseerimine>), tugiisiku teenuse kättesaadavus. Kogukonna teadlikkuse tõstmine, vajadusel tõhustada avaliku korra hoidmist.

PERE MAJANDUSLIK OLUKORD

- **Kas pere sissetulekud on stabiilsed ja piisavad lapse vajaduste katmiseks?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Milline on perekonna majanduslik olukord lühemas ja pikemas perspektiivis (sissetulekud, toetused, väljaminekud, rahalised kohustused)?
- Millised on vanemate tööajad, töögraafik, töö iseloom ja asukoht?
- Kui üks vanem elab lahus, siis kas ta aitab regulaarselt katta lapse ülalpidamiskulusid?
- Kas eluasemekulude eest tasutakse õigeaegselt; kas on tekkinud võlgu?
- Kas perel on tagatisei (säästud, pärandus, hoiuarve, kindlustus)?

Vastusevariandid:

Jah- tulud ületavad kulusid.

Mõningal määral- teatud kuudel ületavad kulud tulusid (näiteks on vaja teha lapse erivajadusest tulenevaid väljaminekuid, vanem peab viibima lapsega kodus hoolduslehel, üks vanem peab kodus lapsega olema jm). Lahuselav vanem ei toeta last majanduslikult.

Ei- kulud ületavad igakuiselt tulusid.

➤ **Kas vähemalt üks vanematest on pidanud lapse tervises seisundi tõttu muutma oma töökorraldust?**

Küsimusega soovitakse teada, kas lapse tervises seisund on olnud põhjuseks, et vähemalt üks vanem on olnud sunnitud loobuma oma tööst ja jäänud koduseks, läinud osaaajaga tööle või on toimunud mingi muu töötamisega seotud muutus.

“Jah” puhul täpsustada mil viisil.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Kui pere kulud ületavad teatud kuudel või igakuiselt tulusid, siis pakkuda perele KOV vahenditest **ühekordsete toetuste** või **toimetulekutoetuse** maksmist. Suuremate ühekordsete kulutuste korral (mingi abivahend, ravikulu jm) on võimalik erandkorras välja maksta toetust suuremal määral.

Kui perel on tekkinud võlgnevusi, siis pakkuda **võlanõustamise teenust**.

Kui vanem või vanemad ei täida ülalpidamiskohustust, siis mõelda **elatisabi** taotlemisele.

Lisainfo: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/elatisabi>.

Pere võib vajada tugiteenuseid (nt lapsehoiuteenus, pikapäevarühm), et lapsevanem(ad) saaks töökohta säilitada või tööturule naasta. Lisaks on võimalik pakkuda toiduabi, lasteaia kohamaksuvabastus jm.

PERESISESED- JA VÄLISED SUHTED

Suhete teemat uurides on alati kasuks pere genogrammi koostamine, et info oleks ülevaatlik ning seoste loomine loogiline. Samuti aitab, see mõista, mis info on veel puudu ning mida oleks vaja veel juurde küsida. Kõik allpool küsitav on võimalik märkida genogrammile.

POSITIIVNE TUGI JA SUHTLUSVÕRGUSTIK

➤ **Kes on lapse elus olulised isikud?**

Üldinfona nimetada, kes on lapse hinnangul talle olulised isikud, kes on tema jaoks olemas, kellega ta saab rääkida olulistest asjadest, kes on raskuste korral toeks jm. Need ei pruugi olla ainult pereliikmed.

➤ **Kas lapse ja vanema vahel on emotsionaalselt lähedased suhted?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas vanemal on võimekus ja soov luua lapsega positiivseid suhteid?
- Missugune on lapse kontakt vanemaga (vanemad on armastavad, hoolivad, hellad või mitte)?
- Kas vanemate (sh lahus elava vanema) suhe lapsega on stabiilne ja järjepidev?
- Lapse ja vanemate omavahelise suhtlemise vaatlus:
 - Missugune on lapse kiindumussuhe vanemaga?
 - Kuidas vanem räägib oma lapsest?
 - Kuidas laps reageerib vanema häälele ja puudutustele?

Vastusevariandid:

Jah- nad on lapsega toetavad, soojad.

Mõningal määral- suhe lapsega on seotud lapsevanema tervislikust seisust. Näiteks haigusperioodil on vanem külm ja kauge.

Ei- Last käesoleval ajal kasvatavatel isikutel on võimetus/soovimatus luua lapsega positiivseid suhteid.

➤ **Kas lapsel on väljaspool kodu lähedased ja positiivseid suhteid?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Missugused on lapse suhted tema jaoks oluliste inimestega väljaspool kodu (vanavanemad, sugulased, sõprussuhted eakaaslastega, teiste täiskasvanutega)?
- Kas vanemad toetavad lapse jaoks olulisi suhteid?
- Kas lapsel ja perel on toetav võrgustik, kelle käest saavad nad tuge ja praktilist abi (teised pereliikmed, lapsehoidja, sama kogemusega teine vanem, sõbrad jm).
- Kas vanemad või lähivõrgustiku liikmed kuuluvad toetavatesse ühendustesse (puudega laste vanemate liidud, tugigrupid jm).

Vastusevariandid:

Jah- lähedased ja positiivsed suhted on olemas.

Mõningal määral- lähedasi suhteid on, kuid need on pigem nõrgad ja/või kaugel. Hästi toimiv ja toetav sotsiaalne võrgustik on kaitseteguriks ja võib aidata kompenseerida seda, kui vanemad ei tule oma rolliga toime.

Ei- lähedased suhted puuduvad või on palju kahjustavaid suhteid (riskikäitumisega sugulased, sõbrad, sh virtuaalsõbrad).

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Kui suhted peres on pingelised, puudub teineteise mõistmine ja austus, pere on väga suletud või liiga laiali valgub (vanavanemad, tädid-onud, naabrid kõik on perega tihedalt seotud) - pakkuda perele **pereteraapia teenust** (kui teenust ei ole kuidagi võimalik korraldada, siis äärmisel juhul võimalik asendada psühholoogiga). Teenuse eesmärgiks on peresisese toetuse suurendamine. Pereteraapia sobib abistava meetodina nii kriisisituatsioonis kui ka pikemaajaliselt väljakujunenud probleemide lahendamisel. Samuti on meetod kasulik ennetava eesmärgiga vältimaks pereliikmete käitumisprobleeme või psüühilise tervise halvenemist.

Peres esinevate perekonfliktide ja abielulahutuse korral (sh elatis, laste hooldusõiguse jagamine, laste elukoht, vara jagamine jm) kaaluda **perelepituusteenust**, et suunata pereliikmed koostööle ning lahendada konflikt kohtuväliselt.

Kui peres on paarisuhte probleemid, mis mõjutavad laste heaolu, siis **pakkuda järgmisi koolitusi** - PREP paarisuhtekoolitus, paarisuhte ehituskivide koolitus, imago paarisuhtekoolitus, kuid sobib ka pereteraapiateenus. Lisaks mõelda tegevustele, mis soodustavad pereliikmete igapäevast omavahelist suhtlust ja koostööd. Näiteks ühistegevused pereliikmete vahel, lapse ja lapsevanema vahel üks-ühele aeg. Aidata lapsel leida positiivseid suhteid väljaspool pereringi (huvitegevus, laagrid, malev jm). Võimalusel kasutada erinevate psühholoogilist tuge pakkuvate keskuste (EELK perekeskus, Tallinna Perekeskus jm) ja tugiliitude abi.

Lapsega parema kontakti saavutamiseks, lapse pingete maandamiseks jm- saab kasutada erinevaid teraapiaid (liivateraapia, kunstiteraapia, saviteraapia jm). Vanemaid saab suunata **vanemlike oskuste koolitustele**, et nad mõistaks lapse ealise iseärasusi ning oskaksid lapsega suhelda vastavalt – Gordoni perekool, Imelised aastad.

LAST KASVATAVATE ISIKUTE VANEMLIKUD OSKUSED

- **Kas last kasvatavate isikute vanemlikud oskused toetavad lapse turvalist ja võimetekohast arengut?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida (õiget vastust valides tuleb arvesse võtta kõiki osapooli, kes last kasvatavad):

- Kas vanemad on suutelised tagama lapse baasvajadusi (söök, peavari, riietus)?
- Kas vanem suunab last teostama enesehügieeni toiminguid (nt tuletab väikelapsele meelde, et õhtul ja hommikul on vaja hambaid pesta) või eeldab vanem, et laps peaks ise selle peale tulema?
- Kas lapse igapäevane elukorraldus on stabiilne ja ettearvav?
- Kas vanemad juhendavad ja toetavad last tema arengus (õppimine, spetsialistide soovitatud tegevuste järgimine jm)? Kirjeldada, kuidas toetatakse lapse arengut.
- Kas vanematel on realistlikud ootused lapsele?
- Kas vanemad oskavad seada lapse võimete kohaselt piire (liiga range või leebe või puuduvad piirid; järjekindlus, ebapiisav või liiga seotud suhe pereliikmete vahel, üle hoolitsevad jm)?

Vastusevariandid:

Jah- last kasvatavate isikute vanemlikud oskused on head, nad arvestavad lapse arvamusega, toetavad lapse iseseisvust ning samal ajal on järjekindlad ja vajalikke piire seadvad.

Mõningal määral- kas ühel või mitmel last kasvataval isikul esineb vanemlikes oskustes mõningaid puudujääke.

Näited:

Vanema(te) distsipliin on ebajärjepidev. Mõnikord liiga range, teinekord jälle liiga leebe. Suutmatust olla järjepidev. Vanemad on lahku läinud ja laps elab koos ema ja tema uue elukaaslasega, aga nädalavahetustel on isa juures. Sellisel juhul tuleb arvestada kõiki kolme täisealist ning kui ühe täiskasvanu vanemlikud oskused on problemaatilised, kuid teised on toetavad, siis märkida mõningal määral.

Ei- last kasvatavatel isikutel on olulisi puudujääke vanemlikes oskustes/emotsionaalne kohalolek lapse jaoks on puudulik.

Näited:

Vanemad on liiga ranged või liiga lubavad või ülimalt hoolitsevad kõiges.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Vastusevariantide “mõningal määral” ja “ei” puhul kaaluda **vanemlike oskuste koolituste** suunamist (Imelised aastad, Gordoni perekool, kasvatusnõustamine jm). Vanemate nõustamine ja suunamine vastavalt **lapse heolukolmnurgale**. Võimalik kasutada ka **pereteraapia** teenust vanemlike oskuste parandamise võtmes, aitab välja selgitada millest vanema oskamatus tuleneb. Võimalusel kasutada erinevate psühholoogilist tuge pakkuvate **keskuste** (EELK perekeskus, Tallinna Perekeskus jm) ja **tugiliitude** abi. Erivajadusega laste vanemate puhul on kohalikul omavalitsusel võimalik toetada vanemate **tugigrupi** loomist enda piirkonnas.

Gruppide komplekteerimisel esmajärjekorras need lapsed, kes said alavaldkonnas 2 punkti.

PEREKESKKOND

- **Kas perekeskkond suurendab lapse abivajadust?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas peres on olnud raskeid kaotusi või kriise, mis ohustavad pere toimetulekut?
- Kas perekonnas on korduvat ja probleemset käitumist (õigusrikkumised, sõltuvusprobleemid, lähisuhte vägivald)?
- Kas perekeskkonnas viibib sageli kõrvalisi isikuid, kes tarbivad uimasteid ja alkoholi; on vägivaldsed)?

Vastusevariandid:

Jah- olulisel määral ning lapse heaolu on seetõttu selgelt kahjustatud/ohus.

Näited: peres on olnud kriis (kellegi või millegi kaotus), millega pere ise ei ole toime tulnud, mõju on endiselt tuntav, suhted on muutunud, pereliikmete rollid on muutunud, oma vahel sellest ei räägita jm.

Lapsevanemal on psüühikahäire (mis ei ole ravile alluv, puudub raviteadlikkus ja vanem eitab seda), pereliikmel esinevad sõltuvusprobleemid, agressiivsus ning ei tegele sellega, ei tunnista probleemi.

Pere on liiga jäik, et ei suhtle väljaspoole ega võta vastu abi või pere on liiga laiaili valguv piirid puuduvad, vastutust keegi ei võta jm.

Mõningal määral- olukord ei ole avaldanud lapsele ohtu, samas võib selleks kujuneda.

Näited: peres on olnud kriis, kuid pere on ise toime tulnud sellega.

Esineb psüühikahäire, kuid on haigusteadlikud.

Pereliikmete rollid on hägusad, ootused erinevad, võimalik, et kohustused ei ole proportsionaalselt jaotunud jm.

Lapsele, kelle peres esineb riske (nt vanemal on psüühikahäire või sõltuvusprobleem), võivad sugulased (sh ka muud perele lähedased isiku, nt ka naabrid) sageli olla oluliseks toeks ja kaitsjaks. Perega töös kaasata ka nemad.

Ei- perekeskkond ei suurenda lapse abivajadust.

Näited: on olnud kriis, kuid pere on ise toime tulnud sellega.

Esineb psüühikahäire, kuid on haigusteadliku, suhted on peres soojad ja toetava.

Pereliikmed austavad teineteise arvamusi ning rolle perekonnas.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Võimalusel vestelda kogu laiendatud perekonnaga, et mõista kriisi olemust ja sügavust (uurida pere olukorda enne ja pärast jm). Selgitada välja pere ressursid ja teised inimesed, kes saaksid olla perele toeks. Võimalusel uurida **kogemusnõustamise teenuse** vajalikkuse kohta.

Kui peres on aset leidnud kellegi surm, siis pakkuda perele **kriisinõustamist**, lapsele vajadusel **leinalaagrit**. Pere toime tulek kriisi ja leinaga sõltub väga paljupere enda ressursist ning pereliikmete vahelistest tugevatest suhetest. Kui kriisi mõju on olnud pikaajaline, siis pereteraapia teenust. Võimalusel kasutada erinevate psühholoogilist tuge pakkuvate keskuste (EELK perekeskus, Tallinna Perekeskus jm) ja tugiliitude abi. Kasutada erinevaid teraapiaid (liivateraapia, kunstiteraapia, saviteraapia jm).

Vanemlike oskuste koolitused (Imelised aastad, Gordoni perekool, kasvatusnõustamine jm). Vanemate nõustamine ja suunamine vastavalt lapse heaolukolmnurgale. Võimalusel kasutada erinevate psühholoogilist tuge pakkuvate keskuste (EELK perekeskus, Tallinna Perekeskus jm) ja tugiliitude abi.

Alkoholisõltuvus probleemidega vanematele pakkuda osalemist **programmis “Kainem ja tervem Eesti”**, mis hõlmab ka pereteraapia teenust.

Pere pidevaks toetamiseks luua kohalikku omavalitsusse eraldi teenus- **pere tugiisik**, peretöötaja jm, kes saaks regulaarselt peret toetada ning abistada uute käitumismustrite ja oskuste rakendamisel.

KOGU VALDKONNA JÄRELDUSED

0- selle heaoluvaldkonnaga probleeme ei esine ning selles valdkonnas sekkumist ei ole vaja;

1- laps on selles heaolualdkonnas haavatav, kuid kohene sekkumine ei pruugi olla vajalik, kuid olukord vajab jälgimist.

2 ja enam- selles heaolualdkonnas on suur abivajadus, mis vajab kiiret sekkumist.

IGAPÄEVAELU TOIMINGUD

SÖÖMINE

➤ Kas laps suudab iseseisvalt endale sööki serveerida?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas laps saab ise söögi või toiduained kätte?
- Kas laps on võimeline söögi taldrikule tõstma?
- Kas laps on võimeline jooki klaasi valama?
- Kas laps on võimeline iseseisvalt sööki soojendama?
- Kas laps suudab iseseisvalt süüa ja juua (noa, kahvli, lusika kasutamine, toidu tükeldamine, tassi haaramine ja tõstmine)?

Vastusevariandid:

Jah- laps saab kõikide toimingutega iseseisvalt või abivahendiga hakkama.

Mõningal määral- laps vajab teise isiku abi teatud toimingutes.

Ei- laps vajab täielikult teise isiku abi.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Kui laps vajab mõningal määral või täielikult tuge, siis pöörduda tegevusterapeudi poole, kes tegeleb tegevusvõimet mõjutavate tegurite väljaselgitamise ning igapäevaelu toimingutes osalemise parandamisega.

RIIETUMINE

➤ Kas laps suudab iseseisvalt riietuda?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas väikelaps oskab iseseisvalt panna selga riideid, mis vanem on talle valmis pannud?
- Kas suurem laps oskab ise valida ilmastikule vastavad riided ning need selga panna?
- Kas lapsel on vaja abi nõõpide, lukkude, paelte, jalatsitega?
- Kui laps kasutab abivahendit, siis kas ta saab ise selle paigaldamisega hakkama?

Vastusevariandid:

Jah- laps suudab iseseisvalt riietuda.

Mõningal määral- laps vajab abi nõõpide, lukkude, paelte ja jalatsite jalgapanemisega.

Ei- laps vajab abi kõikide rõivaesemete selga panemisel ja abivahendite paigaldamisel.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Kui laps vajab mõningal määral või täielikult tuge, siis pöörduda tegevusterapeudi poole, kes tegeleb tegevusvõimet mõjutavate tegurite väljaselgitamise ning igapäevaelu toimingutes osalemise parandamisega.

ENESEHÜGIEEN

➤ Kas laps suudab iseseisvalt teostada enesehügieeni toiminguid?

Vastusevariandid:

Jah- laps suudab iseseisvalt hügieenitoiminguid teha või väikelaps suudab vanema suunamisel hügieenitoiminguid iseseisvalt teostada.

Mõningal määral- laps vajab pidevat suunamist ning teatud juhtudel ka abistamist.
Ei- keegi peab need toimingud ära tegema või abistama olulisel määral.

TUALETI KASUTAMINE

➤ Kas laps kasutab iseseisvalt tualetti?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas laps jõuab õigeaegselt tualetti?
- Kas laps vajab iga paari tunni järel meeldetuletust või saab ta ise aru, millal on vaja tualetti minna?

Vastusevariandid:

Jah- väikelaps annab õigeaegselt märku, millal tal on vaja tualetti kasutada ning ta saab iseseisvalt või vanema suunamisega/vähese abiga tualetitoimingutega hakkama. Suuremad lapsed lähevad ise õigeaegselt tualetti ning saavad iseseisvalt.

Mõningal määral- lapsel on mõnikord aluspüksid märjad.

Ei- laps ei saa ise aru, millal tal on vaja tualetti kasutada.

➤ Kas laps märgab voodit une ajal?

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Mõelda viimase poole aasta peale, kui tihti laps märgas voodit une ajal?

Vastusevariandid:

Jah- Laps märgab voodit igal nädalal ning väikelapsel, kes öösel mähet kasutab on enamikel hommikutel mähe märg.

Mõningal määral- Laps märgab voodit mõned korrad kuus. Väikelaste puhul, kes veel öösel mähkmeid kasutavad on mitmel korral kuus mähe hommikul märg.

Ei- Laps ei märga voodit või siis väikelapse puhul on seda viimase poole aasta jooksul juhtunud mõni üksik kord.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Kui laps veel peale viiendat eluaastat mitmel korral kuus (vähemalt kaks korda nädalas kolme kuu jooksul) öösiti voodit märgab, siis pöörduda perearsti poole. Selgitada väljas, kas see on tahtmatu või mõnikord tahtlik tegevus. Enureesi esinemissagedus väheneb lapse vanemaks saades.

Rohkem infot:

https://www.kliinikum.ee/pildid/patsiendile/infovoldikud/tervisest/info_lapsevanematele/kuite_lapsel_on_enurees.pdf

JÄRELEVALVE

Järelevalve on vajalik lapse vanusest tulenevalt ja/või lapse erivajadusest tulenevalt. Juhul, kui eespool olevatest küsimustest on selgunud, et lapsel on näiteks liikumispuue ja ta vajab abi liikumisel, on tegemist vaid täiendavate küsimustega terviseprobleemi ulatuse mõõtmiseks. Psüühikahäire või vaimse mahajäämuse kohta info küsimine on delikaatne ja selliste seisundite fikseerimiseks kasutatakse nn kaudseid küsimusi. Järgmised kaks küsimust ongi suunatud kõige enam psüühikahäirete või vaimse alaarengu olemasolu hindamiseks.

➤ Kas laps vajab eakohasest rohkem järelevalvet väljas liikudes?

“Jah” puhul palun täpsustage kommentaari lahtris, mis põhjustel vajab laps eakohasest rohkem järelevalvet.

➤ **Kas laps vajab eakohasest rohkem järelevalvet kodus?**

“Jah” puhul palun täpsustage kommentaari lahtris, mis põhjustel vajab laps eakohasest rohkem järelevalvet.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Juhul kui last ei ole tervislikuseisundi või erivajadusest tulenevalt võimalik koju või õue ükskinda lubada. Arutada koos lastevanematega, mis ressursid on perel, et tagada lapse pidev järelevalve ning millist tuge saab pakkuda kohalik omavalitsus teenuste toel (lapsehoiu- või tugiisikuteenus, pikapäevarühm, laagrid jm).

KOGU VALDKONNA JÄRELDUSED

0- selle heaoluvaldkonnaga probleeme ei esine ning selles valdkonnas sekkumist ei ole vaja;
1- laps on selles heaoluvaldkonnas haavatav, kuid kohene sekkumine ei pruugi olla vajalik, kuid olukord vajab jälgimist.
2 ja enam- selles heaoluvaldkonnas on suur abivajadus, mis vajab kiiret sekkumist.

HARIDUS

Koolikohustuslikud on kõik lapsed alates hetkest, mil nad on enne käimasoleva aasta 1. oktoobrit saanud 7-aastaseks kuni põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni. Lasteaias käimine on vabatahtlik, ent kui laps ei käi lasteaias tuleb välja selgitada, mis on selle põhjuseks.

ÜLDINFO HARIDUSE KOHTA

➤ **Mis klassis/rühmas laps õpib?**

Lasteaias käivate laste puhul kirjutada, millises rühmas laps käib.

Sõimerühmas on kuni kolmeaastased lapsed. **Lasteaiarühmas** on kolme- kuni kuueaastased lapsed ning kuue- kuni seitsmeaastased lapsed ja lapsed, kelle koolikohustuse täitmise alustamine on edasi lükatud. **Liitrühmas** on koos sõime- ja lasteaiarühmaelised lapsed. **Sobitusrühmas** on erivajadustega lapsed koos teiste lastega. **Eriühmas** on erivajadustega lapsed.

Eriühmad jagunevad omakorda: kehapuudega laste rühm; tasandusrühm, kus käivad spetsiifiliste arenguhäiretega lapsed; arendusrühm, kus käivad vaimse alaarenguga lapsed; meelepuudega laste rühm; liitpuudega laste rühm ja pervasiivsete arenguhäiretega laste rühm. Koolis käivate laste puhul kirjutada klassi number.

➤ **Millise õppekava alusel laps õpib?**

Üldharidust on võimalik omandada järgmiste õppekavade alusel: riiklik õppekava, lihtsustatud õppekava, toimetuleku õppekava või hooldusõppe õppekava. Valida rippmenüüst sobiv variant.

➤ **Kas haridusasutus on lapsele tuge pakkunud?**

Kool võib pakkuda täiendavat pedagoogilist juhendamist, tugispetsialistide teenust ning vajadusel õpiabi individuaalselt või rühmas.

KOOLIS/LASTEAIAS KÄIMINE

➤ **Kui laps on eelkooliealine, siis kas ta käib lasteaias või hoius?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kui laps ei käi lasteaias ega ka hoius, siis uurida mis põhjusel (üks vanematest on kodune ning toetab ise lapse arengut, rahaliselt või logistiliselt ei ole võimalik)?
- Kui laps ei käi lasteaias ega hoius, siis uurida, kuidas vanemad harjutavad lugemist, õpetavad matemaatikat, joonistamist?
- Kas laps käib mõnes huviringis?

Vastusevariandid:

Jah- laps käib lasteaias või lastehoius.

Ei- laps ei käi lasteaias ega hoius vanema soovil, aga lapse areng on toetatud.

Ei- laps ei käi lasteaias ega hoius, kuna vanem ei ole leidnud lapse erivajadustele sobivat lahendust. Sobiva lahenduse leidmiseks võtta ühendust KOV haridusspetsialistiga.

Ei- laps ei käi lasteaias ega hoius vanema soovil ning kodus ei ole tõenäoliselt lapse areng toetatud.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Kui areng on toetatud, ei ole vaja sekkuda. Kui areng ei ole toetatud (on põhjust arvata, et lapse areng ei pruugi olla eakohane, et temaga ei tegeleta, ei pakuta arendavaid tegevusi), siis **pöörduda Rajaleidja keskuse poole.**

Kui vanemad sooviks, et laps käiks lasteaias, aga ei saa käia (raha, asukohta vmt põhjusel) või kui ei soovi käia, kuid lapse areng ei ole toetatud kodus, siis tuleks takistuse kaotamiseks võtta ühendust kas **KOV haridusspetsialistiga** (kui puudub koht lasteaias). Kui tegemist on majandusliku või logistilise põhjusega, siis kaaluda erinevaid KOV toetusi ning teenuseid, mis aitaks olukorda lahendada. Pidada meeles ka seda, et kui tegemist on logistilise põhjusega, siis kuidas saab olukord lahendatud kui saabub koolikohustuslik iga.

➤ **Kui laps on kooliealine, siis kas ta käib koolis?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kas laps ei käi mingis konkreetses tunnis või on puudumine üldine?
- Mis on erinevate osapoolte (kindlasti ka laps ise) arvamus, miks laps ei käi koolis (nt peab tööl käima, läheb hilja magama ja on hommikul väsinud, tervis ei võimalda)?

Vastusevariandid:

Jah- laps käib koolis ja lasteaias

Mõningal määral- laps puudub teatud tundidest.

Ei- laps on koolikohustuslikus eas, aga ei ole kooli nimekirjas või on kooli nimekirjas, aga tegelikult ei käi koolis.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Koolikohustuslikus eas lapse koolis mittekäimine – kriitiline puudumiste piir on ca 20% tundidest. Kui puudumisi on tihti/palju /pikema perioodi jooksul **võtta ühendust Rajaleidja keskusega.**

RAHULOLU HARIDUSASUTUSEGA

➤ **Kas lapsele koolis/lasteaias (hoius) meeldib?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kui laps näitab üles vastumeelsust kooli/lasteaiada minemiseks, uurida, kas see on ajutine (hiljutine erimeelsus/sündmus, mis praegusel hetkel vastust mõjutab) või pikemaajalisem (mitu nädalat, kuud) hoiak?

Vastusevariandid:

Jah - lapsele meeldib haridusasutuses. Läheb hommikul meelsasti ning koju tuleb heas tujus.

Mõningal määral - lapsel on suur vastumeelsus, kuid selle tagajärjed ei ole veel tervises avaldunud.

Ei - suur vastumeelsus, otsib võimalusi haridusasutusse mitte minemiseks. Ilmnenud on ärevus, psühhosomaatilised nähud. Laps kurdab hommikul pea- ja/või kõhuvalu üle.

ARENG JA EDASIJÕUDMINE

➤ **Kas lapse hinded on head? / Kas lasteaialapse areng on toetatud?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

Koolis käiva lapse puhul küsida hinnete kohta, lasteaia või hoius käiva lapse puhul õpetaja tagasisidet.

Vastusevariandid:

Jah - koolis käiva lapse hinded on head ning lasteaia või hoius käiva lapse puhul on areng toetatud.

Mõningal määral - hinded puudulikud, kuid kool juba pakub täiendavat tuge ja on näha paranemise märke/laps jõuab siiski edasi. Lasteaia või hoius käiva lapse puhul on lapsel tuge vaja, kuid haridusasutuse poolt on tugi juba korraldatud ning olukord on liikunud paremuse poole.

Ei - lapse hinded puudulikud, sh käitumishinne ning tuge ei ole pakutud või pakutav tugi ei ole andnud tulemusi.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Kui hinded on puudulikud, kuid kool juba pakub täiendavat tuge ja on näha paranemise märke, võtta ühendust haridusasutusega, et kinnitada vanema ja lapse seisukohta paranemise osas. Kui kool seda ei kinnita, võtta ühendust Rajaleidjaga.

Kui hinded on puudulikud ja kool ei ole toetanud (ei ole pakutud õpiabi, tehtud individuaalset õppekava, ei toetata eripedagoogiga vmt), pöörduda Rajaleidja keskuse poole.

Lasteaiaaegse koduse lapse areng on toetatud juhul, kui temaga mängitakse, õpetatakse tähti, tehakse käelisi tegevusi (näiteks joonistamine, voolimine), talle loetakse, õpetatakse arve ja arvutamist jne. Lapsele pühendatakse aega, lapsele meeldivad need tegevused ning tema areng tegevustega on vanema hinnangul märgatav (paluda kirjeldada).

Kui on põhjust arvata, et lasteaiaaegse koduse lapse areng ei ole toetatud (näiteks vanemad on pikad päevad tööl ja laps on pidevalt üksik; vanemad on sõltlased, vanematel on muud sotsiaalsed probleemid jne), siis võtta lapse eakohase arengu hindamiseks ühendust Rajaleidja keskusega.

SUHTED ÕPETAJATE JA KOOLI- VÕI RÜHMAKAASLASTEGA

➤ **Kas lapse suhted eakaaslaste ja õpetajatega on head?**

Toetavad küsimused, mis aitavad õiget vastust valida:

- Kui on keerulisi/pingelisi/konfliktseid suhteid, siis kas need on ajutiselt pingelised (hiljutine sündmus, mis mõjutab hetkeolukorda) või pikemaajalisem (nädalad, kuud)?
- Milline näeb lapse päev haridusasutuses välja? Kellega ta mängib/suhtleb? Kellega mitte ning mis on selle põhjuseks?
- Kuidas laps oma pahameelt teistele väljendab? Kas keegi on temaga olnud väga kuri? Kuidas?
- Küsida suhete kohta nii õpetajate kui klassi/rühmakaaslastega. Kas klassikaaslased on

sõbrad, käivad külas?

- Mida laps arvab teiste kiusamisest?
- Kui on suhetes probleeme, küsida, kas on räägitud sellest sotsiaalpedagoogi või psühholoogiga? Kas õpetaja(d) on olukorrast teadlik(ud)?

Vastusevariandid:

Jah - suhted on head, laps mängib/suhtleb meelsasti eakaaslastega.

Mõningal määral - suhted halvad, tunneb end halvasti koolis/lasteaias, aga ei ilmne "ei" all toodud loetletud asjaolusid.

Ei - suhted on väga halvad, sh nt agressiivne käitumine lapse poolt, last kiusatakse või ise kiusab, tõrjutud.

ALAVALDKONNA JÄRELDUSED:

Agressiivsuse või tõrjutuse, võimaliku kiusamise korral võtta ühendust Rajaleidjaga. Pikaajaliselt pingeliste suhete korral haridusasutusega.

KOGU VALDKONNA JÄRELDUSED

0- selle heaoluvaldkonnaga probleeme ei esine ning selles valdkonnas sekkumist ei ole vaja;

1- laps on selles heaoluvaldkonnas haavatav, kuid kohene sekkumine ei pruugi olla vajalik, kuid olukord vajab jälgimist.

2 ja enam- selles heaoluvaldkonnas on suur abivajadus, mis vajab kiiret sekkumist.